

גליון תתה + ערש"ק פרשת וישב

לקראת שבוע

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שלושת השריגים – שלושת ימים או שלש שנים?

כיצד להינצל מ"נחשים ועקרבים"?

בהא דא"א לחלום בלא דברים בטלים

ארבע מדרגות בסעודה

מכון אור החסידות

סניף ארץ הקודש
ת.ד. 2033
כפר חב"ד 6084000
03-738-3734
Likras@likras.org

Or Hachasidus

Head Office
1469 President St. #BSMT
Brooklyn, NY 11213
United States
(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

הטעם שנתחייבה תמר שריפה

מדוע נתחייבה תמר שריפה והרי לא היתה ארוסה ונשואה? / מדוע אין לומר שהי' אז נזירה מיוחדת גם על פנוי? / הדין המיוחד של בת כהן לפני מתן תורה

א. "ויהי כמשלוש חדשים, ויוגד ליהודה לאמר: זנתה תמר כלתך, וגם הנה הרה לזנונים; ויאמר יהודה: הוציאוה ותשרף" (פרשתנו לח, כד). ומפרש רש"י: "בתו של שם היתה שהוא כהן, לפיכך דנוה בשריפה".

והקשה הרמב"ן:

"זה כתב רש"י ולא פירשו; ואני לא ידעתי הדין הזה, שבת כהן אינה חייבת שריפה, אלא בזנות עם זיקת הבעל, ארוסה או נשואה"!

ואכן, בפ' אמור נאמר (כא, ט): "ובת איש כהן כי תחל לזנות, את אביה היא מחללת, באש תשרף" – ורש"י עצמו מפרש שם, שדין שריפה אמור רק כאשר "תתחלל על ידי זנות, שהיתה בה זיקת בעל וזנתה, או מן האירוסין או מן הנישואין. ורבותינו נחלקו בדבר, והכ"ץ מודים שלא דיבר הכתוב בפנויה"; ומעתה, כיון שלתמר לא היתה "זיקת בעל", שהרי לא היתה נשואה ואף לא מאורסת – מאיזה טעם דנוה לשריפה?!

[יש מפרשים שכתבו (רד"ק. וראה גם רש"ם ורמב"ן; מהרש"ל, הובא בשפתי חכמים) שכיון ותמר היתה שומרת יבם, לכן נחשבה שיש לה "זיקת בעל", ואין דינה כ"פנויה".

אבל מובן שחידוש גדול ביותר לומר כן (שבגלל היותה שומרת יבם, לכן נחשב הדבר "זנות" כאילו היתה מאורסת או נשואה). זאת ועוד: כבר נתבאר במק"א (ראה במקור הדברים בארוכה, וש"ג), כי לפי רש"י – בדרך "פשוטו של מקרא" – לא היתה תמר נחשבת ל"שומרת יבם" כלל, וכפי שמוכח מזה שגם לאחר כל המעשה וכו', עדיין לא נתנה יהודה לשלה יבמה, אלא המשיך בעצמו לחיות עמה כבעל ואשתו].

יש להוסיף ולהקשות, שאפילו אם נפרש שלתמר כן היתה "זיקת בעל" – הרי דין זה

ארבע מדרגות בסעודה

ארבע המדרגות בסעודה הן כסדרן: א) סעודת חול. ב) סעודת יום טוב. ג) סעודת שבת. ד) סעודת מצוה.

[הסבא, כ"ק אדמו"ר מהר"ש אמר:]

בעובדי ה' בגופם ישנן ארבע מדרגות בסעודות, החלוקות אחת מהשני' לא רק במדרגתן אלא גם בפעולתן ובהשפעתן.

ארבע המדרגות בסעודה הן כסדרן: א) סעודת חול. ב) סעודת יום טוב. ג) סעודת שבת. ד) סעודת מצוה.

הקדמה קצרה: כל מדרגות סעודה הן רק אחרי שבתחילה ישנה העבודה של שלשת לבושי הנפש מחשבה דיבור ומעשה, כפי שהן כסדרן, בעבודת האכילה והשתי', כאמור לעיל: מחשבה במוצא פי הוי' שבמאכל והמחשבה לפני מי הוא הולך לומר בדיבור הברכה שלפני מעשה האכילה והשתי'. והעבודה של מחשבה דיבור ומעשה כסדרן היא הכנה לכל ארבעת המדרגות באכילה ושתי'.

סעודת חול

סעודת חול. בזהר נאמר "נהמא אפום חרבא ליכול". ישנם אלה שאוכלים "נהמא דכסופא" [לחם חנם], – לחם שלא הרוויחו אצל השי"ת שיפרנס אותם במאור פנים, אך מזונם הרי גם כן בא מהשי"ת, ככתוב "נותן לחם לכל בשר", נקרא המזון "נהמא דכסופא". ואילו אוהבי ה' צריכים לאכול "אפום חרבא" [על חוד החרב]. כל הדברים הגשמיים יש בהם ניצוץ של קדושה, אלא שהניצוץ מוטבע בחומריות שבגשמי. והוצאת ניצוץ הקדושה שבגשמי והעלאתו באה על ידי מלחמה. המלחמה מתבטאת בכך – שלא לרצות ליהנות מהגשמיות, לרצות רק את התועלת שמהגשמיות, שתביא לו עזר בתורה, תפלה, קיום המצוות ועבודת השי"ת.

הפעולות הטובות משפיעות!

ההתבוננות לא שווה כלום?

מ"ש אשר ההתבוננות [בגדלות השם] שלו לא שווה כלום, הנה מובן הדבר שאין זה מתאים כלל וכלל ואין לומר כן, כי הרי מתבונן בענינים דתורת אלקים חיים שנמסרו לנו ע"י נשיאינו הק' שבדריהם חיים וקיימים לעד, וסוף כל סוף פועלים פעולתם אם בגלגול זה או בגלגול אחר (כמבואר בהר"ד¹ לפני התלמידים - דחנוכה - שבגלגול אחר אפשר להיות בחיים חיותו כשמתהפך מן הקצה אל הקצה). ובמילא ח"ו לבטל ענינים כאלו ב"לא כלום", רק מפני שאין ניכר עדיין פעולתם בגלוי, ומובן ג"כ שאין בזה סתירה להמבואר בכ"מ בפחיתות ערך המתבונן, כיון שהעילוי שבהתבוננות אין זה מכחו ועוצם ידו וכמבואר בקונטרס ומעין. ובכ"מ.

(אנרות קודש ח"י עמ' שנה)

הלואי היו מביטים על כל יהודי בעין ימנית

...בהזדמנות זו מוכרח הנני לנקוט עמדה בנוגע לסיום מכתבו, שהי' צריך להכתב אחרת, כוונתי לסיום שכותב, שהם לא פעלו שום דבר ממשי כו' וכי', כיצד זה יכול יהודי להעריך לב יהודי, ולומר בוודאות, שכאשר מדברים אל הזולת דברי התעוררות, זה בודאי לא פעל שום דבר ממשי! ויתירה מזו, שמוסיף תיכף שאין זו רק דעתו הפרטית, אלא דעתם של רבים!

זה לא נכון אפילו כאשר לא רואים שום דבר ממשי למחרת או מחרתיים, ובפרט שביכולתי למסור לו, אשר כבר ראו, ומקוה שעוד יראו, והלואי היו מביטים על כל יהודי בעין ימנית, זה הי' מגדיל את הקירוב של יהודים איש לרעהו, וזה הי' מגדיל את הברכות מהשם יתברך בכל המצטרך לכל אחד ואחד בתוך כלל ישראל, כדיוק הלשון בשמונה עשרה, ברכנו אבינו (כיון ש)כולנו כאחד, וכמבואר במקומות רבים,

(1) נדפס בלקוטי שיחות ח"ב ע' 485. המו"ל.

עד כמה גדול ענין השלום.

ברצוני לקוות, שאין זה כפי שכותב שזה הרגש של רבים, אלא זו היא רק תגובה אישית, ועל פי מאמר חז"ל כיון שבא לכלל כעס וכי'.

(תרומם מאמרות קודש חפ"ז עמ' שם)

השפעה על הזולת לא הולכת לשווא!

בנועם נודעתי אודותיו . . ועל דבר השתדלותו להרים קרן היהדות על ידי תעמולה מתאימה בענין נחיצות החינוך הכשר בפרט ושמירת תורה ומצוות בכלל, שגודל ערך ענין זה אין לשער,

ואף שלפעמים נדמה שמדברים ועדיין אין נראית פעולה, הנה אין אתנו יודע עד מה בעניני השגחה פרטית, ובדברים היוצאים מן הלב הרי פסקה תורתנו הקדושה שנכנסים ללב השומעים, ובמילא מוכרח הדבר אשר סוף סוף יפעלו פעולתם,

ואף שהאדם הרואה, לא תמיד רואה הוא פעולה זו [שאכן פעל התעוררות אצל אחרים], הנה סיבת הענין אפשר להיות א) או שהפעולה תבוא לאחר זמן ב) או שהאדם יראה לעינים והשם יראה ללבב, ואפשר אשר בנפש כבר נזדעזע השומע ונהפך "החשך לנהורא ומרירו למיתקא",

אף שבאמת אין פרט אחד נוגע בהשני, שהמוכיח והמעורר צריך להוכיח ובזה כבר עשה מצותו שלו, בכל זאת הנה לנעימות העבודה הודיעונו חכמינו זכרונם לברכה אשר נוסף על זה ששכר קיום המצות הוא, כמאמר רבותינו ז"ל "שכר מצוה מצוה", היינו קיום המצוה עצמה, הנה נוסף על זה השכר הוא זה שפעל על בן או בת ישראל לקרב את לבן לאבינו שבשמים, ומובן גודל השמחה משני הצדדים, הן מצד האב, השם יתברך, והן מצד בנו יחידו הוא הבן או בת ישראל - שנתקרבו זה אל זה על ידי דבור או פעולה של המוכיח ומעורר, וגדולה שמחה זו אשר פורצת גדר להשפיע להמוכיח ומעורר ברכה והצלחה בהמצטרך לו בגשמיות וברוחניות...

(אנרות קודש ח"י עמ' כזה)

לקראת שבת

ה

של "באש תשרף" הוא חידוש שנתחדש בפרשת אמור, היינו: זמן ממושך לאחר מתן תורה, ואיך אפשר לומר שזהו הטעם שדנו את תמר בדין זה זמן כה רב לפני מתן תורה?!

ב. וצריך לומר בפשיטות, שאין כוונת רש"י להדין של "ובת איש כהן כי תחל לזנות . . באש תשרף", שהרי דין זה נתחדש רק לאחר מתן תורה (בפ' אמור), וגם אז - הרי זה רק בארוסה או נשואה ובוודאי שלא בפנויה; ואכן מדויק הדבר, שאף שבמדרש רבה על אתר (ב"ר פפ"ה, י"ד) הביאו את הפסוק "ובת איש כהן גו'", הרי רש"י שינה מהמדרש והשמיט פסוק זה - כי אינו שייך לענינו (לפי הפשט).

והנה, המפרשים כאן (רא"ם. גור אריה. ועוד) מציינים לדברי הגמרא (עבודה-זרה לו, ב), ש"בית דינו של שם" גזרו על הזנות - ולשיטתם, זהו הטעם שנתחייבה תמר מיתה, מחמת שעברה על גזירה זו שהיתה קיימת אז.

ואף שגזירת "בית דינו של שם" היתה על כל אשה, ולא רק על "בת כהן" - מבארים המפרשים (חזקוני. ועוד), שאם היתה סתם אשה מן השוק, אז היו דנים אותה במיתה קלה יותר (שהרי "רוב מיתות בני נח בסייף"); וזה שדנו אותה דוקא לשריפה, שהיא מיתה חמורה - הוא "לפי שהיתה בה מעלה יתירה שהיתה בת כהן".

[וזה"ל הרא"ם: "ונראה לי שאין הטעם שאמרו . . 'בתו של שם היתה ולפיכך דנוה בשריפה', אלא על מין המיתה, למה בשריפה ולא במין אחר; אבל לא על המיתה עצמה, ופירוש 'ולפיכך דנוה בשריפה', כלומר: ולא במיתה אחרת. אבל מה שגזרו עליה מיתה, נוכל לומר שעשו זה . . מפני שהיה הדור פרוץ . . מה שדנוה במיתה משום גזירה הוא"].

אבל קשה לפרש כן בשיטת רש"י בפירושו עה"ת, כי לפי זה נמצא ש"העיקר חסר מן הספר":

רש"י מבאר רק את הפרט הצדדי, זה שדנו את תמר דוקא לשריפה ולא למיתה אחרת - אך אינו מזכיר כלל, ואפילו לא ברמז, שהיתה אז גזירה כללית של מיתה על כל פנויה שזינתה, שזהו הרי יסוד כל הענין!

ג. ולכן נ"ל, שלדעת רש"י - ב"פשוטו של מקרא" - לא היתה אז גזירה על כל פנויה שזינתה.

והראיה לכך פשוטה היא - מתוך הענין גופא:

מזה עצמו שתמר הלכה וישבה "בפתח עינים", "בפרשת דרכים", באופן כזה ש"ויראה יהודה ויחשבה לזונה" (פרשתנו לח, יד-טו) - ולא יראה מפני עונש מיתה - מוכח שלא היו דנים אז זונה למיתה;

יתירה מזו: באם היתה אז גזירת מיתה על פנויה שזינתה - איך יתכן כי יהודה מצידו ילך ויעשה מעשה שיש עליו גזירת מיתה?!

[ומה שכתב רש"י בפ' וישלח (לד, ז) לגבי מעשה דינה (שהיתה פנויה): "שהאומות גדרו

עצמן מן העריות על ידי המבול", הרי רש"י עצמו מפרש שם "וכן לא יעשה - לענות את הבתולות", היינו, שכאשר מדובר בפנויה האיסור הוא רק באופן של עינוי;

אך בנידון דידן לא היה בזה סרך עינוי כלל, וכפי שדייק יהודה ואמר לתמר "הבה נא - הכינו עצמך ודעתך לכך" (פרשתנו לח, טז ובפרש"י), היינו, שהיה מתוך דעת והסכמה מלאה, ועל זה לא היתה גזירה].

ד. אמנם אף שבכ"ל לא היתה אז גזירה ואיסור על פנויה שזינתה, הרי כשמדובר על אשה מיוחדת ומיוחדת, "בת כהן" - היה לה גדר מיוחד, ודוקא אצל החמירו שאם תזנה תתחייב בשריפה, אפילו אם פנויה היא.

וזהו איפוא כוונת רש"י באומרו "בתו של שם היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשריפה": אין כוונתו להדין של "ובת איש כהן כי תחל לזנות גו'" - שהרי דין זה נתחדש רק לאחר מתן תורה, וגם הוא אמור דוקא בארוסה או נשואה ולא בפנויה;

וגם אין כוונתו שהיתה אז גזירה כללית על כל פנויה שזינתה - שהרי רש"י לא הזכיר מאומה מגזירה כזו, ואדרבה, מפשטות הכתובים משמע שלא היתה אז גזירה כזו;

אלא כוונתו היא לגדר מיוחד שהיה קיים אז דוקא אצל "בת כהן", שמפני כבוד משפחתה היה עליה לשמור על הנהגה מתאימה ונעלית, באופן כזה שאם זנתה - אפילו פנויה - הרי היא מתחייבת שריפה.

ה. ועדיין יש לשאול: אם בתור בת כהן שזינתה היתה תמר מחוייבת שריפה (לפי הגדר דאז, כנ"ל בארוכה), כיצד נפטרה מעונש זה לאחר שנודע שהיא מעוברת מיהודה (פרשתנו לח, כו ובפרש"י)?

והביאור בזה:

על הפסוק "הכזונה יעשה את אחותנו" (וישלח לד, לא), מפרש רש"י "הכזונה - הפקר". שהפירוש בזה הוא, ש"זונה" היא דוקא אחת כזו שמפקירה עצמה. וכל' רש"י בפ' תצא (כג, יח) "מופקרת . . לזנות" (וראה גם השגות הראב"ד להל' אישות פ"א ה"ד).

ומעתה, כאשר ראו שתמר מעוברת ולא ידעו על מה ולמה, חשבו שהיה זה באופן של "מופקרת לזנות", דבר שאינו מתאים כלל עם מעלתה בתור "בת כהן";

אך כאשר נודע שהיא מעוברת מיהודה, היינו, שלא היה זה מתוך הפקרות אלא מטעם מיוחד ולאיש מיוחד וכו', שוב נודע שאין היא בכלל "זונה" ופטורה מעונש.

הוא מהדברים בטלים שבחלום, דאמיתיות החלום היא רק בזה שיוסף יעלה לגדולה עד שימלוך על כל אחיו, אבל לא שימלוך גם על אביו עד שיעקב ישתחוה לו ארצה.

ומעתה יש להוסיף שכן היה בפועל, שפרט זה שיעקב ישתחוה ליוסף היה מהדברים בטלים שבחלום, דהא יעקב לא השתחוה ליוסף "ארצה", אלא רק "וישתחו ישראל על ראש המטה" (ויחי מז, לא). ולפ"ז מצינו דאף לפי האמת לא נתקיימו כל הדברים שבחלום.

ועפ"ז יש לבאר גם דיוק לשון רש"י "כשם שאי אפשר באמך כך השאר הוא בטל", ולא נקט הלשון "כולו בטל", כי נקט לשון כזו, שבה נרמזת גם סברתו של יעקב לפי האמת, שיעקב סבר דאף שעיקרו של החלום צריך להתקיים מ"מ ישנם כמה פרטים שאינם מוכרחים להתקיים, ויתירה מזה, שע"פ הסדר מוכרחים להיות פרטים שלא יתקיימו כי "אין חלום בלא דברים בטלים", ולכן אמר יעקב לשון כזו שלא יהיה בלשונו דבר שקר (דפשוט דאף שיעקב רצה "להוציא מלב בניו" מ"מ לא יתכן שמשום כך יוציא יעקב שקר מפיו), וזהו שאמר "כך השאר הוא בטל", שלא רק פרט זה ד"אמך" הוא דבר בטל אלא יש בו עוד פרטים "בטלים", אלא שהשברים הבינו מדבריו שכולו בטל.

ועוד], ולכן היה מצפה מתי יבוא העת שתעמוד רחל (אמו של יוסף). אבל נוסף על עצם הדוחק לפרש כן בפרש"י, שאין שום רמז בדבריו למדרש הנ"ל שיעקב היה סבור שתחיית המתים מגעת בימיו, ועוד זאת שפשטות הכוונה ב"שמר את הדבר" קאי על כללות תוכן החלום ולא על ענין צדדי שיתקיים כשיבוא זמן קיום החלום [ובפרט באופן שעצם הדבר אין בו דבר מיוחד, ורק פרט צדדי הוא דבר שמצפה אליו] - הרי ע"פ הנ"ל בראש הדברים כוונת רש"י היא להיפך ממש, שיעקב חשב שפרט זה דהחלום (שאמו תשתחוה לו) הוא מהדברים בטלים שבחלום. ועפ"ז - מהו גודל הענין בחלום זה שיעקב היה ממתין ומצפה מתי יבוא?

ולזה יש לומר, דדבר זה גופא מיושב ע"פ דיוק לשון הש"ס שלמדו מכאן "שאיין חלום בלא דברים בטלים", דלכא' ע"פ הנ"ל היה כאן רק דבר אחד בחלום שאינו אמיתי (זה שאמו תשתחוה לו), והל"ל "אין חלום בלא דבר בטל"? ונ"ל, שבדיוק אמרו "אין חלום בלא דברים בטלים" בלשון רבים, דמיוסד הדבר על מחשבת יעקב עצמו, כי הוא סבר שיש כמה "דברים בטלים" בחלום, דכשם שהפרט שאמו תשתחוה לו הוא דבר בטל (שהרי לא ידע שהדברים מגיעים לבלהה), כך חשב שגם זה שהוא יבוא להשתחוות לו ארצה

פירש רש"י שהטעם למאורע זה הוא כדי "שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם", היינו כדי להביא לגאולתו של יוסף מבית הסוהר.

וזהו שפירש יוסף ששלושת השריגים הם שלושת ימים דוקא, כי הבין שתכלית גאולתו של המשקים היא כדי להוציא גם אותו מן הבור, וסבר שבוודאי רוצה הקב"ה להוציא משם במהירות האפשרית, ולכן פתר את החלום באופן ששלושת השריגים הם שלשה ימים בלבד.

ואף שלכאורה לא נתקיים כן, הרי כבר פירש רש"י לקמן על הפסוק "ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחו" (מ, כג) ש"מפני שתלה בו יוסף לזכרו הוזקק להיות אסור שתי שנים", היינו שבאמת ה' אמור יוסף להגאל לאחר שלושת ימים, ורק מפני העונש נדחתה גאולתו.

ולפי דרכנו יש להוסיף, שגם לאחר שנענש יוסף ונשאר בבית האסורים, מ"מ שפיר התקיימו דברי החלום גם בנוגע לגאולת יוסף, שהרי שהה בבית האסורים עוד ב' שנים ומקצת השנה השלישית, כי רק "מקץ שנתיים ימים" (מא, א) חלם פרעה את שני החלומות, ואח"כ ארך משך זמן עד שהוציאו את יוסף מבית האסורים כדי לפתור חלומותיו, וזה ה' כבר בתחילת השנה השלישית, וגם בזה יש קיום לדברי החלום "שלושת השריגים".

ונמצא, שמתחלה באמת רמזו "שלושת השריגים" ל"שלושת ימים" בלבד, אך לאחר שנענש, הנה במקום "שלושת השריגים" יתפרשו על זמן קצר - "שלושת ימים", נתהפך הדבר לזמן ארוך - שלש שנים, היינו שנתיים מלאות ומקצת השנה השלישית. וק"ל.

מדוע הפשיטו את יוסף מחלוקו?

ויפשיטו את יוסף את כותנתו את כותנת הפסים
את כותנתו - זה חלוק. את כותנת הפסים - הוא שהוסיף לו
אביו יותר על אחיו
(ל, כג רש"י)

הקשו המפרשים (ראה שפ"ח שם, אור החיים, כלי יקר כאן ועוד): בשלמא מה שהפשיטו אחי יוסף ממנו את כותנת הפסים, ה' זה מפני קנאתם, שהרי כותנת זו ביטאה את יחודו של יוסף עליהם; אבל מפני מה הפשיטו ממנו גם את חלוקו?

ויש לבאר ע"פ מה שפירש"י על הכתוב "והבור ריק אין בו מים" (לז, כד) - "מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו", שהשבטים חשו לאיסור "בל שחית", ולכן אף שרצו להזיק ליוסף עצמו, לא רצו להשחית את חלוקו ללא תועלת, ולכן הפשיטו את יוסף גם מחלוקו, כדי שלא ישחיתוהו הנחשים והעקרבים שבו.

שלושת השריגים - שלושת ימים או שלש שנים?

ויאמר לו יוסף זה פתרונו, שלושת השריגים שלושת ימים הם
שלושת ימים הם - סימן הם לך לשלושת ימים
(מ, יב רש"י)

הקשו המפרשים: "מאין ידע יוסף כי שלשה שריגים הם ימים ולא חדשים או שנים" (לשון הראב"ע כאן, וראה גם רמב"ן ועוד)?

ויש לבאר:

לעיל, על הפסוק "ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים והאופה" (מ, א),

יתקיים (וסבר בדעתו דהפרט ד"אמך" הוא מדברים בטלים שישנם בכל חלום), מ"מ אמר "הבוא נבוא גו'", כדי "להוציא הדבר מלב בניו", שהם לא ידעו "שאין חלום בלא דברים בטלים", ובמילא אפשר לומר להם, ש"כשם שא"א באמך כך השאר הוא בטל".

אמנם עפכ"ז יש לתמוה לפי האמת, מנ"ל לחז"ל ד"א"א לחלום בלא דברים בטלים" הא כיוון שלפי האמת "הדברים מגיעין לבלהה", וא"כ מה הם הדברים בטלים שבחלום.

ויובן זה בהקדים תמיהה בכללות המסופר בכתוב כאן ש"ואביו שמר את הדבר", ש"היה ממתין ומצפה מתי יבוא", שמורה על דבר החביב עליו, שרוצה שיבוא ויתקיים כבר, וצריך להבין מהו העילוי בזה שבנו ימלך ואביו ישתחוה לו ארצה. דאע"פ שאמרו בסנהדרין קה: דבכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו, היינו רק שאין אדם מתקנא בבנו ותלמידו כאשר מתעלים למדרגה נעלית יותר ממנו, אבל אין מקום שהאב יצפה שבנו ימלך עליו, ובאופן שכל אחיו המבוגרים וגם האב יהיו עבדים לו וישתחוו לו ארצה.

ובס' מלאכת הקודש כאן פי' כוונת רש"י ע"פ מ"ש במדרש רבה כאן "כך היה אבינו יעקב סבור שתחיית המתים מגעת בימיו", והיינו דזה שהיה ממתין ומצפה מתי תגיע העת שיתקיים חלומו, הוא (לא ע"ז שיוסף ימלך וכולם ישתחוו לו שזה באמת היה צער גדול ליעקב, אלא) משום שהיה סבור שתחיית המתים מגעת בימיו [ראה גם יריעות שלמה למהרש"ל כאן

החלום (אף שלשית רבותינו א"א לומר שהדברים מגיעים לבלהה), כי "אין חלום בלא דברים בטלים", ופרט זה הוא מה"דברים בטלים" שבו [והסיום דרש"י "ויעקב נתכוין להוציא הדבר מלב בניו כו' לכך אמר כו' כשם שא"א באמך כך השאר הוא בטל", זהו סיום הפירוש הב', דאף שהוא ידע שהחלום אמת, מ"מ אמר כן להוציא מלב בניו].

איברא דפי' זה בכונת רש"י לכאור' דוחק, דהא הכתוב ממשיך "ואביו שמר את הדבר", ופרש"י "היה ממתין ומצפה מתי יבוא", הרי להדיא שברור היה ליעקב שהוא חלום אמיתי ובודאי יתקיים ורק שהיה ממתין ומצפה מתי יתקיים. ולכן אולי י"ל דאין כאן ב' פירושים ברש"י, אלא כל דבריו הם המשך אחד ונתכוון רק לפירוש הנ"ל שבש"ס. וכדיוק לשונו "ורבותינו למדו מכאן" [ולא כדרכו בכ"מ כשמביא שני פירושים, "דבר אחר" או "ורבותינו דרשו" וכיו"ב], ולא השמיע שזהו פירוש חדש, אלא רק הוספת ענין. ושיעור לשון רש"י כך הוא: כיון שיעקב לא ידע שהדברים מגיעים לבלהה, ואעפ"כ היה ברור לו שהחלום יתקיים (כהמשך הכתוב "ואביו שמר את הדבר"), הנה מזה למדו רבותינו שאין חלום בלא דברים בטלים. פירוש דזו היתה דעתו של יעקב עצמו, שאף שכללות החלום יתקיים, מ"מ פרט זה שבחלום (שאמו תבוא להשתחוות לפניו) הוא מהדברים בטלים שבו (ראה גם מש"כ מהרש"א בברכות כאן). אבל לפי האמת לא היה זה מהדברים בטלים כי אכן היו הדברים מגיעים לבלהה. וע"ז מסיים רש"י, דאף שיעקב ידע שכללות החלום

ביאורים בעניני הפרשה על דרך ההסידות

תורה ש"אין בה מים"

מדוע מי שאינו לומד תורה כראוי יש בו מיד "נחשים ועקרבים"? / מהו "מים" שבלימוד התורה? / מדוע טעו האחים בפסק ההלכה בעניין מכירת יוסף? / וכיצד יכול יהודי להתאחד עם השי"ת שהוא בלי גבול ותכלית? עבודת ה"מים" שבלימוד התורה והדרך להינצל מ"נחשים ועקרבים"

הבור שאליו השליכו האחים את יוסף, הי' "בור ריק אין בו מים" (פרשתנו לו, כד), ודרשו חז"ל (בראשית רבה פד, טז), שבפסוק זה נרמזה התרחקותם של האחים מן התורה הקדושה: "בור ריק – נתרוקן בורו של יעקב, אין בו מים – אין בו דברי תורה שנמשלו למים, כתיב (תצא כד, ז) כי ימצא איש גונב נפש מאחיו ואתם מוכרים את אחיכם".

ולכאורה תמוה:

הטעם שלפיו השליכו את יוסף לבור, הי' משום שהחשיבוהו כ"נוכל ומתנקש בנפשם להמיתם", וממילא יש בו דין "רודף" וניתן להורגו (ספורנו פרשתנו שם, יח. וראה אוה"ח שם כ שפי' סברתם באו"א. וראה גם מפרשי רש"י בפרשתנו, ופרשת דרכים (לבעל המשנה למלך) בתחלתו). ואם כן, נמצא שאחי יוסף חשבו שהם מתנהגים על פי דין, ומדוע מחשיב אותם המדרש שמאחר שמכרו את יוסף "נתרוקן בורו של יעקב" ו"אין בו דברי תורה"?

ובהכרח לומר, אפוא, שמצד אחד היו השבטים לומדים את התורה ונוהגים על פי הלכותי', ויחד עם זאת, הי' חסרון יסודי בלימודם. ויש לבאר ולהעמיק במהות לימוד התורה הנרצה, וכיצד ניצולים ממצב שבו יהודי לומד תורה, ובה בעת "אין בו דברי תורה".

מניין באים ה"נחשים ועקרבים"?

לפני הדרשה "אין בו מים – אין בו דברי תורה שנמשלו למים", דורש המדרש "אין בו מים – מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו".

והנה, אף שרק בפירוש השני אומר המדרש ש"מים" רומזים על התורה, מובן שאף בפירוש הראשון הכוונה ב"מים" היא גם על התורה, שהרי אמרו חז"ל בגמרא (ב"ק יז, א) ש"אין מים

עיון ופירוש בסוגיות הפרשה

בהא דא"א לחלום בלא דברים בטלים

ידון היאך הוכיחו חז"ל מסיפור פרשתנו דא"א לחלום בו' אף שנתקיים החלום בבלהה, ועפ"ז יסיק ביאור בדיוק הל' "דברים בטלים"

למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים ויעקב נתכוין להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו לכך אמר לו הבוא נבוא וגו' כשם שא"א באמך כך השאר הוא בטל". ובכמה מפרשי רש"י נקטו דב' פירושים נתכוון רש"י לומר כאן, חדא דיעקב "לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה", והוא מב"ר על אתר, אבל "רבותינו [שבש"ס הנ"ל] למדו" באופן אחר, דאין חלום בלא דברים בטלים. ולכאור' משמע, דלפי' הא' חשב יעקב שאין ממש בחלום והוא חלום שוא (וכן מפורש בלבוש כאן) כיון שגם "אמך" היתה משתחוה (אלא טעה בזה, כי "לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה"); ולפי' רבותינו אין אנו אומרים דהדברים מגיעים לבלהה, ולפי' זה ידע יעקב שהחלום הוא חלום אמיתי, והפרט ד"אמך" משתחוה אינו סותר לאמיתיות

בברכות נה. ואילך "אר"י כו' א"א לחלום בלא דברים בטלים, א"ר ברכיה חלום אע"פ שמקצתו מתקיים כולו אינו מתקיים, מנא לן מיוסף דכתיב [בפרשתנו] והנה השמש והירח גו' וההיא שעתא אמיה לא הות".

ולא הבין היטב כוונת הש"ס כאן, איך למדו דבר זה מכתוב הנ"ל, ומהו תוכן ההגדרה ד"דברים בטלים" שבכל חלום, יש להקדים ביאור דברי רש"י באופן שהביא לדרשת חז"ל זו בפרשתנו עה"כ "ויספר אל אביו ואל אחיו ויגער בו אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה", וז"ל "הבוא נבוא, והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה שגדלתו כאמו, ורבותינו

“וישב” או “רוגזו של יוסף”?

וישב יעקב

ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף (לז, א. רש"י שם, ב)

צריך ביאור מנהג ישראל שפרשה זו כולה נקראת בשם “וישב” - והרי “לישב בשלוה” לא הי' אלא בקשתו של יעקב, ואילו בפועל עוסקת רובה ככולה של הפרשה ב”רוגזו של יוסף”, שקפץ על יעקב ומנע ממנו לישב בשלוה?

ויש לפרש בעומק הענין, על-פי המבואר בכמה מקומות, שלבסוף נתקיימה בקשתו של יעקב לשבת בשלוה - לאחר ירידתו למצרים, ששם חי יעקב בשבע עשרה שנותיו האחרונות, והן היו שנות שלווה ומנוחה אמיתית (ראה בעה”ט ר”פ ויחי. זהר פרשתנו קפ, סע”א. ועוד).

אלא שעתה, בשעה ש”ביקש יעקב לישב בשלוה”, עדיין לא הי' ראוי לשלוה זו; ולכן הביא הקב”ה עליו את “רוגזו של יוסף”, כדי להעלותו למדריגה נעלית יותר בעבודת השם, עד שיהי' ראוי לישב בשלוה בעולם הזה בשנותיו האחרונות. וכידוע, שהעבודה מתוך צרה וצער וכו' מזככת ומעלה את האדם למדריגות גבוהות ביותר בעבודת השם, וכמשל הזית, שדוקא כאשר “כותשין אותו” הוא “מוציא שמנו” (ראה מנחות נג, ב. שמו”ר לו, א).

ועפ”ז יובן הטעם שדוקא הפרשה העוסקת ב”רוגזו של יוסף” נקראת “וישב”, כי עבודתו של יעקב מתוך המיצר ד”רוגזו של יוסף” היא היא שהביאה סוף סוף לקיום בקשתו “לישב בשלוה”, ו”רוגזו של יוסף” אינו אלא הכנה והקדמה לשיבה זו.

מחצית השקל – תיקון למכירת יוסף

וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ונפל לכל אחד ואחד מהם טבעה, לפיכך יהי' כל אחד ואחד נותן שקלו טבעה (לז, כח. ירושלמי שקלים פ”ב ה”ג)

בביאור הטעם שמחצית השקל היא תיקון למכירת יוסף - יש לומר:

א' הטעמים לזה שהמצוה היא לתת “מחצית השקל” דוקא, הוא כדי להורות שכל יהודי בפני עצמו הוא “מחצית” בלבד, וכדי להיות דבר שלם - הוא מוכרח להתאחד עם יהודי נוסף (שגם הוא נותן “מחצית”). ונמצא, שתוכן מצות מחצית השקל הוא הרגש האהבה והאחדות שבין איש לאחיו (ראה אלשיך תשא ל, יג).

ומעתה מדויק הטעם שמצוה זו היא תיקון למכירת יוסף, שבאה בגלל שנאה בין איש לאחיו, כמ”ש “וישנאו אותו” (פרשתנו לו, ד).

לקראת שבת

ט

אלא תורה”, ומשמע שבכל מקום שנאמרה בתורה תיבת “מים”, יש בזה רמז גם על התורה הקדושה.

וכך מתפרשת דרשת המדרש: “מים אין בו אבל נחשים ועקרים יש בו”, כלומר, שכאשר חסר בלימוד התורה שנקראת “מים”, אזי אין זאת בלבד שיש ריקנות ומחסור בתורה, אלא מיד נעשה האדם ממולא ב”נחשים ועקרים” המנגדים ומפריעים לקדושה. אין אפשרות להישאר ממולא מדברים סתם שאינם “מים” ואינם “עקרים”, כמו דברי הרשות המותרים, אלא מיד כשהאדם פורש מדברי תורה הרי הוא מתמלא מדברים האסורים.

ועל זו הדרך דרש מורנו הבעש”ט (הובא בצוואת הריב”ש סי' ע”ו, וראה בהערות וצינונים לסי' זה בהוצ' קה”ת) על הפסוק (עקב יא, טז) “וסרתם ועבדתם אלקים אחרים והשתחוויתם להם”: “כאשר האדם מפריד את עצמו מהשי”ת מיד הוא עובד עבודה זרה, ולא יש דבר ממוצע”. והיינו שאין האדם יכול להתרחק מן הקדושה וגם מן האיסור ולהיות עסוק רק בדברי הרשות, אלא מיד כשמתרחק מן הקדושה הוא מתמלא ב”נחשים ועקרים”.

אך הדברים צריכים בירור: מדוע כה פשוט וברור שאדם שאין בו “מים” של תורה נהפך להיות מלא ב”נחשים ועקרים” המנגדים לקדושה? ומדוע לא ייתכן מצב שיהודי אינו לומד תורה, ויחד עם זאת אינו מתנגד לקדושה?

מי צריך לדרת “ממקום גבוה למקום נמוך”?

והנה, לכמה וכמה דברים נמשלה התורה: ללחם וליין (ראה מה שדרשו בברכות נז, א עה”פ (משלי ט, ה) “לכו לחמו בלחמי ושתינו ביין מסכתי”), לשמן (ראה שה”ש רבה עה”פ (שה”ש א, ג) “לריח שמניך טובים”), ולמים (ראה תענית ז, א עה”פ (ישעיהו נה, א) “הוי כל צמא לכו למים”) ועוד. כל אחד ממשלים אלו, מתאר עניין אחר שישנו בתורה.

ועל מה שהמשילו את התורה למים, ביארו חז”ל (שם) שהדבר אינו מכיוון על מהות התורה עצמה, כי אם על אופן לימודה: “למה נמשלו דברי תורה למים . . לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה”. והיינו, שיהודי שלומד תורה מוכרח להיות באופן של “דעתו שפלה”. צריך הוא להכיר בכך שמציאותו העצמית בטלה ומבוטלת ונכנעת כלפי נותן התורה.

ונמצא שמה שאמרו חז”ל ש”מים אין בו”, הנה יתכן שמדובר ביהודי הלומד תורה, ומה שחסר אצלו הוא רק עניין ההתבטלות וההתאחדות בנותן התורה, בחינת ה”מים” שבתורה. ואף על פי שהוא לומד תורה, אמרו עליו ש”נחשים ועקרים יש בו”, שמכיון שחסר בו הביטול לנותן התורה, אזי הוא מלא בכל מיני רע.

ומעתה מתעצמת התמיהה האמורה:

מכיוון שנתבאר שאין מדובר ביהודי שאינו לומד תורה, אלא בלומד תורה שחסרה בו ההתבטלות לנותן התורה, מדוע אומרים עליו שמלא הוא ב”נחשים ועקרים”, והלא עדיין הוא לומד תורה ועוסק בה, וכיצד מגיע הוא לידי “נחשים ועקרים” המנוגדים לתורה לגמרי?

רק מי שהוא "כעפר" יכול לבקש "פתח לבי בתורתך"!

ביאור העניין:

על התורה אמרו חז"ל "אורייתא וקוב"ה כולא חד". התורה מאוחדת עם הקב"ה עצמו, ועל ידי שיהודי לומד את התורה הרי הוא מתאחד ומתדבק בהשי"ת נותן התורה (ראה מה שנתבאר בזה בארוכה בתניא פ"ה. ושי"ג). בלימוד התורה יש הבנה והשגה שכלית, וצריך ללמדה כדי לידע את המעשה אשר יעשון, אך עיקר עניין התורה הוא ההתדבקות בהשי"ת נותן התורה שנפעלת על ידי לימודה (ראה ב"ח או"ח סי' מז. תפארת ישראל בהקדמה. וראה לקוטי שיחות חט"ו בתחילתו).

והנה, ההתאחדות עם הבורא ית' אינה ביכלתו של בן אנוש. הבורא ית' אינו מוגדר ואינו מוגבל בשום עניין, ואילו האדם הוא נברא מוגבל ומוגדר בהגבלות רבות. ופשט שאין ביכלתו של נברא להתאחד עם הבורא שהוא בלי גבול ותכלית.

ורק כאשר יהודי אינו מרגיש את עצמו למציאות חשובה, והוא מתבונן באפסיותו והתבטלותו המוחלטת כלפי השי"ת, הרי אינו נתון עוד להגבלותיו, וביכלתו להתאחד עם נותן התורה.

בכך ניתן להבין אל נכון את מה שאומרים בתפילה "אלקי נצור" (ברכות יז, א) "ונפשי כעפר לכל תהי", פתח לבי בתורתך":

לכאורה, נוסח זה אינו מובן. הלא לימוד התורה מוכרח להיות מתוך התלהבות, ובוודאי מתוך הבנה והשגה. כל אלו, אפשריים המה כאשר האדם מרגיש את מציאותו העצמית, ואזי יכול הוא להשתמש בכשרונותיו להשיג ולהבין את מה שלומד.

אך בתפילה זו מבקשים תחילה "ונפשי כעפר לכל תהי", ביטול המציאות העצמית, ומיד לאחר מכן מתפללים "פתח לבי בתורתך", ולכאורה ה"ונפשי כעפר" מפריע ל"פתח לבי"?

והביאור בזה הוא על יסוד המבואר למעלה. תפילתו של היהודי היא "פתח לבי בתורתך" – בתורת השם, תורה המאוחדת עם השי"ת עצמו, ואינה מוגבלת בשום הגבלה. ובכדי להתחבר עם תורה זו הנה הדרך היחידה היא שיתבטל תחילה מהרגשת מציאותו, ויחשיב עצמו כעפר ש"הכל דשין עליו" (ראה ערוכין נד, א. ליקוטי תורה במדבר טו, ג. ועוד). על ידי התבטלות זו הוא נעשה כלי להתחבר בתורת ה'.

ולאחר הקדמה זו, יכול היהודי להתייגע ולעמול שתורה זו שהיא בלתי מוגבלת, תתקבל ותובן בכלי שכלו ושאר כוחותיו, שיבין את התורה במוחו, ויתלהב מהבנתה בלבו – "פתח לבי בתורתך".

עניין זה שאין התורה יכולה להתחבר בשכל האנושי, לולא עבודת ההתבטלות, מובן במכל שכן מעניין "פילא בקופא דמחטא":

איתא בגמרא (ברכות נה, ב), שלהכניס פיל בחורו של מחט הוא עניין שאינו יכול להתקבל על הדעת כלל, ואפילו בחלום אין רואים זאת. וכל זאת, משום שהפיל גדול הרבה מחור המחט. והנה, הפיל הוא מוגבל, וגם חור המחט מוגבל, ואף על פי כן אין הפיל יכול להכנס בחור המחט, מפאת קטנו.

ואם כן, הרי על אחת כמה וכמה, שהתורה שהיא "כולא חד" עם הקב"ה עצמו ואינה מוגבלת בשום גבול, אינה יכולה להיכנס בשכלו הדל והמוגבל של האדם, בשום אופן. והדרך היחידה היא, כאמור, כאשר האדם מבטל את עצמו להשי"ת עד שיוצא מהגבלותיו.

"לא תימצא בגסי הרוח"

ועל פי זה יובן אל נכון מדוע כאשר "מים אין בו", ולומדים תורה בלי התבטלות לנותן התורה, אזי נמצאים במצב של "נחשים ועקרבים יש בו".

ישנם רק שני מצבים:

אם יהודי מתבטל לנותן התורה, הרי בזה הוא מתקשר ומתאחד עם השי"ת. ואזי הוא מכין בלימודה לאמיתתה של תורה, וכרצונו של הקב"ה נותן התורה.

אך אם חסרה רח"ל ההתבטלות "מים אין בו", הרי אין בזה השתייכות לנותן התורה, וממילא, אינו יכול להבין כראוי את התורה שלומד, שהלא התורה היא בלתי מוגבלת כלל, ואינה יכולה להיכנס לשכל האדם המוגבל אם אינו בהתבטלות להשי"ת, ומכ"ש מ"פילא בקופא דמחטא".

ולא זו בלבד שאין התורה קשורה אליו, כמאמרם ז"ל שהתורה "לא תמצא בגסי הרוח" (ערוכין נה, א), אלא עוד זאת, "נחשים ועקרבים יש בו", שהוא מנגד לקדושה, הוא נבדל מאוד מהשי"ת, עד שאומר עליו "אין אני והוא יכולים לדור בעולם" (סוטה ה, א). ויתר על כן: "כאילו עובד עבודת כוכבים . . . כפר בעיקר" (שם ד, ב).

ומעתה יובן מה שנאמר אודות מכירת יוסף, שהאחים התנתקו מלימוד התורה, "נתרוקן בורו של יעקב . . . אין בו דברי תורה":

עצם לימוד התורה לא חסר אצלם, וכאמור, שהיו להם נימוקים על פי תורה מדוע צריך יוסף להיענש בעונש חמור כל כך. אמנם, טעמים אלו היו בטעות, והטעם לכך שטעו, הוא משום שלימוד התורה לא נעשה אצלם כראוי.

בוודאי היו השבטים במדריגה נעלית מאוד בעבודת השי"ת, אך לפי ערך דרגתם, חסרה אצלם ההתבטלות המתאימה לבעלי עבודה רוחנית נשגבת כזו, וממילא גם לא חדרה והתאחדה התורה בשכלם, ולכן באו לידי טעות ולא כיוונו לאמת בעניין עונשו של יוסף.

ומכאן עלינו ללמוד הדרך הנכונה בלימוד התורה, וכדברי חז"ל שרק "אם משים אדם עצמו כמדבר שהכל דשים עליו" אזי "תלמודו מתקיים בידו" (ערוכין נד, א), כי מתדבק ע"ז בנותן התורה הקדושה, ולכן יכול לכוון לאמיתתה של תורה.